

IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO POSEBNIH STROKOVNIH PODLAG ZA IZDELAVO UREĐITVENIH NAČRTOV NA NIVOJU NAJPOMEMBNEJŠE KULTURNE DEDIŠČINE – URBANISTIČNIH SPOMENIKOV

Okvirno vsebino izhodišč določa 41. čl.

*ZVKD (Ur. l. RS 7 / 99), ko opredeljuje
strokovne zasnove varstva dediščine, ki so
obvezne sestavine prostorskih aktov.*

*Predložena izhodišča predstavljajo optimalno
vsebino modela strokovnih podlag ob
sodelovanju vseh strok, ki so praviloma
zastopane v spomeniški službi. V povzetku so
še natančneje opredeljene naloge etnologov
konservatorjev.*

Za območja, ki se bodo urejala z ureditvenimi načrti, je treba že v okviru priprave prostorskih sestavin družbenih načrtov pripraviti programske zasnove, ki podajajo podrobnejše usmeritve (glede na določen namen in obseg) za varovanje naravne in kulturne dediščine ter značilnih kakovostnih prvin kulturne krajine. Ureditveni načrti se izdelujejo za prenovo, dopolnilno gradnjo in sanacijo v ureditvenih območjih naselij in pri drugih poselitvenih območjih za urejanje drugih posegov v prostor, ki niso graditev.

*Analize, raziskave na
interdisciplinarnem nivoju
(arheologija, arhitektura, umetnostna
zgodovina, zgodovina, etnologija,
geografija, krajinska arhitektura):*

- oznaka lege naselja;
- preučitev nastanka in razvoja naselja;
- opredelitev posameznih delov naselja glede na časovni razvoj;
- ugotovitev značilnosti in vloge naselja v širšem prostoru v preteklosti in sedanjosti;
- opredelitev pomembnejših kulturnih sestavin in drugih reliktoev, ne samo stavbarstva, od prvih omemb naselja do danes;
- razčlenitev nosilcev gospodarskega in kulturnega dogajanja v naselju, ki so sooblikovali način življenja;
- opredelitev profesionalno-socialne, oblikovne in prostorske raznolikosti vsebine stavbnega fonda skozi časovni razvoj;

Analitično gradivo morajo dopolnjevati grafični, kartografski prikazi ali posnetki:

- geodetski posnetek celotne katastrske občine s pripadajočimi obdelovalnimi površinami (osnova je PKN);
- aerofoto posnetki;
- aksonometrična grafična maketa naselja;
- katastri (od najstarejših do aktualnih, ki služijo predvsem kot primerjalno gradivo za ugotavljanje razvoja in značilnosti izrabe pozidanega in odprtega prostora, kmetijskih potencialov ter sprememb zazidalnega sistema, parcelne in zemljiške strukture);

- kartografska predstavitev razvoja naselja;
- današnje stanje prostorskih zakonitosti, še posebno identitete zunanjega in notranjega prostora naselja.

Opredelitev in ocena stanja obravnavanega območja

Ob teh raziskavah je treba izpostaviti tipičnosti, po drugi strani pa posebnosti, ki so ključne za prikaz ohranitve celovitosti obravnavanega območja. Izhajajoč od najširšega pripadajočega prostora do posameznega objekta, od kulturne krajine in obdelovalnih površin do zakonitosti urejanja prostora in gradnje – opredelimo še zlasti parcelne strukture, prilagojenost stavb terenu in komunikacijam, soodvisnost stavb glede na razvrstitev po zemljišču, obliko in vsebino, etažnost stavb, stavbne dele, člene, oblikovanje fasadnih odprtín, detajlov, ograj – vse to v gradivu, strukturi in barvi.

Tipologija in posebnosti nepozidanega in pozidanega prostora v kontekstu naselja in regije opredeljuje:

- kulturno krajino (na splošno);
- obdelovalne in ostale kmetijske površine;
- parkovne površine;
- domačije;
- stanovanjska poslopja;
- gospodarska poslopja (tudi obrtne in industrijske stavbe);
- javne objekte (cerkev, šolo, gostilno, trgovino, združni dom, pokopališče, znamenje, vodnjak, napajališče ...);
- vojaške objekte;
- utrdbeno, grajsko arhitekturo;
- komunikacije, mostove, trge, zidove, škarpe, površine v zasebni in javni lasti.

Tekstualni del naj dopolnjujejo grafični, kartografski prikazi, zlasti še:

- pripadnost objektov k ustreznim hišnim številkam domačij;
- lastniška razmerja nad stavnim fondom in zemljišči;
- namembnost površin in objektov;
- materialna ohranjenost objektov.

Vrednotenje

Na podlagi opredelitve in ocene stanja kot nasledka zgodovinskega razvoja je treba izdelati ovrednotenje nepozidanih in pozidanih površin, ki jih nameravamo glede na dobljene rezultate ustrezno razvojno usmerjati, ohraniti, obnoviti, odstraniti ali sanirati.

Čim bolj enakovredno vrednotimo tudi način življenja nosilcev kulturnih pojavov in kulturnih pojavov samih. Vrednotimo odnos ljudi do stavbne dediščine in povratni vpliv dediščine na posameznika in obravnavano skupnost.

Za ožje varovano območje opredelimo način varovanja in obnovitvene posege za sestavine, ki jih varujemo v celoti, neokrnjenosti in izvirnosti, in to še zlasti za:

- poglede na naselje z vseh strani, petih fasad, meja

naselja, načine in oblike razmejitve naselja z nepozidanim prostorom;

- tlorisne zasnove: terena, poteka ulic, trgov, uličnih črt, poti in meja, parcelacije, ostankov ali sledov obrambnih naprav, vrst vegetacije;
- arheološke in ruševinske sloje, komunalne sisteme (nivo, strukture);
- odnose med pozidanimi in nepozidanimi prostori;
- stavbno tkivo v celoti, in sicer za vsako domačijo, njene dele in druge objekte se pripravijo posamični konservatorski programi (predstavljeni v posebnem gradivu), opredelijo se tudi novejši ali moteči objekti, za katere se pripravijo predlogi sanacije;
- načela oblikovanj interpolacij (morebitnih novogradenj).

Za vplivno območje opredelimo način varovanja in obnovitvene posege, ki jih načeloma varujemo na način avtentične pričevalnosti, še posebno za:

- poglede na naselje;
- meje naselja;
- varovanje izbranih delov stavbnega fonda z njegovimi višinami in stavbnimi masami, gabariti, oblikami strešin, razmerjem med stavbnimi odprtinami in stenami, robovi, slogovnimi poudarki – tako z obliko, barvo, gradivom in s strukturo;
- definiranje razmerja med nepozidanim in pozidanim prostorom, cezur, posegov na motečih objektih in načel (morebitnih) novogradenj.

Tekst naj dopolnjujejo karte s prikazi:

- vrednotenja površin in objektov;
- neustrezne prostorske in oblikovne sestavine.

Zaključek

Zaključek-sinteza naj sloni na naslednjih predstavitev:

- cilj varstvenih prizadevanj obravnavanega območja;
- opredelitev stanja območja, ogroženosti in možnosti njegovega razvoja;
- predstavitev dosedanjega dela varstvene službe in potrebnih dodatnih raziskav;
- opredelitev do izhodiščnih načel varstvenih postopkov (nujnost, postopnost in odstranljivost posegov);
- podrobnejša opredelitev do sanacijskih postopkov in gradiv (npr. do ohranitve, zamenjave obstoječih gradiv, injektiranja, rabe jeklenih vezi, odsotnosti betona);
- opredelitev do novogradenj (interpolacije, nadomestne gradnje ipd.);
- predstavitev primernih dejavnosti in ustreznih funkcij objektov;
- stališče varstvene stroke do problematike lastništva (možnost odkupa, razlastitve, združevanje enot).

Vloga etnologov konservatorjev

Etnologija se ukvarja z raziskovanjem ljudske kulture in načina življenja na ravni vsakdanjosti. Pripada ji poglobljena vloga v posredovanju podatkov o vsakdanjem življenju v preteklosti in sedanjosti v zavarovanih

obstojećih naselij in območjih.

Etnologi konservatorji načeloma sodelujejo pri vseh predstavljenih nalogah, še posebno v analitični, raziskovalni fazi, pri opredelitvi stavbnega fonda in vrednotenju.

V spomeniški službi še vedno ni dovolj prisotna zavest o pomenu etnoloških raziskav (kulturoloških, antropoloških). Brez opredelitve načina življenja tamkajšnjih ljudi, njihovih interesov, želja in zahtev (tako pri postavitvi, predelavah, rušenju objektov v preteklosti in danes) ne moremo načrtovati in uresničevati uspešnega varstva.

Etnologi poskušamo raziskati tudi vse tiste bistvene sestavine gospodarjenja v preteklosti in danes, ki se lahko v nekaterih posodobljenih oblikah ponudijo kot nove, najustreznejše vsebine in dejavnosti v prenovljenih objektih in naseljih.

Viri in literatura:

AXMANN, Gernot in Klaus GARTLER 1994: Ortsbildschutz Steiermark 1977-1994. Amt der Steiermärkischen Landesregierung, Landesbaudirektion in Zusammenarbeit mit der Ortsbildkommission, Graz.

CURK, Iva 1982: Iz razprave o strokovnem posvetu o prenovi. V: Varstvo spomenikov 24, Ljubljana, str. 249-250.

DEUTSCHES NATIONALKOMITEE VON ICOMOS. Fertőrákos, München, 1991.

DEUTSCHES NATIONALKOMITEE für Denkmalschutz. Das Dorf im Wandel. Denkmalpflege für den ländlichen Raum, Bonn, 1988.

ELABORAT VARSTVA naravne in kulturne dediščine za naselje Goče (za potrebe UN). ZVNKD Gorica, Nova Gorica 1988.

HAZLER, Vito 1998: Predlog standardov za delo etnologov v spomeniškem varstvu. V: Etnolog 8/59, Ljubljana, str. 77-104.

- - 1999: Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem, Ljubljana.

HRASTOVLJE - posebne strokovne podlage za UN. MZVNKD Piran, Piran 1988.

KRAJINSKI PARK KOLPA. Strokovne osnove za razglasitev. ZVNKD Novo mesto, Novo mesto 1995.

LAH, Ljubo 1994: Prenova stavbne dediščine na podeželju - Kras. Novo mesto.

ŠUMI, Nace 1978: Prenova Ljubljane. Ljubljana.

/več avtorjev/ POSVET Zaton kraške arhitekture V: Goriški letnik 12/14, Nova Gorica 1985-1987.

STROKOVNE OSNOVE VARSTVA naravne in kulturne dediščine za UN Luče. ZVNKD Celje, Celje 1991.

SMERNICE ZA IZDELAVO UN Grajski trg v Žužemberku. ZVNKD Novo mesto, Novo mesto 1995.

